

Studia Biblica Slovaca

Ročník 16

2024

Číslo 2

Offprint

Studia Biblica Slovaca je recenzovaný vedecký časopis zameraný na skúmanie Svätého písma Starého a Nového zákona predovšetkým zo stránky filologickej, historickej, exegetickej a teologickej.

Ročník XVI (2024), číslo 2

Vydáva Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Kapitulská 26, 814 58 Bratislava 1, IČO 0039786510.

Redakčná rada/Editorial board:

František ÁBEL (Bratislava, SK)	Róbert LAPKO (Košice, SK)
Georg BRAULIK, OSB (Wien, AT)	Adam MACKERLE (České Budějovice, CZ)
Jaroslav BROŽ (Praha, CZ)	Libor MAREK (Detroit, US)
Núria CALDUCH-BENAGES (Roma, IT)	Helena PANCZOVÁ (Bratislava, SK)
Jeremy CORLEY (Dublin, IE)	Július PAVELČÍK (České Budějovice, CZ)
Peter DUBOVSKÝ, SJ (Roma, IT)	Jaroslav RINDOŠ, SJ (Bratislava, SK)
Pavol FARKAŠ (Nitra, SK)	Milan SOVA (Bratislava, SK)
Juraj FENÍK (Košice, SK)	Jozef TIŇO (Bratislava, SK)
Leslie HOPPE, OFM (Chicago, US)	Emanuel TOV (Jerusalem, IL)
Peter JUHÁS (Münster, DE)	Miroslav VARŠO (Košice, SK)
Branislav KLUŠKA (Ružomberok, SK)	Ian YOUNG (Sydney, AU)

Šéfredaktor: Blažej ŠTRBA (Nitra, SK)
Zástupca šéfredaktora: Jozef JANČOVIČ (Bratislava, SK)
Výkonná redaktorka: Martina KORYTIAKOVÁ (Nitra, SK)

Za recenzovanie všetkých článkov zodpovedá redakčná rada.

Obálka: Karol Hájiček

Na príprave spolupracovali: Federico Giuntoli, Lionel Goh, OFM a Zuzana Očkajáková.

Príspevky v slovenčine, češtine a angličtine (od zahraničných autorov) alebo knihy na recenzii prosíme poslať na adresu redakcie: *Studia Biblica Slovaca*, Banská 28, 976 32 Baďin (Slovakia), redakcia@biblica.sk.

Príspevky sa požadujú v elektronickej podobe, podľa možnosti v textovom editore Microsoft Word. Preferované fonty písma pre hebrejštinu a gréčtinu sú SBL Hebrew and SBL Greek. Príspevok typu štúdia, poznámka alebo reflexia musí byť doplnený abstraktom a jeho anglickou verzou, anglickým názvom príspevku, max. piatimi kľúčovými slovami v slovenčine/češtine a angličtine, zoznamom bibliografie a kontaktom na autora príspevku. Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Redakcia si vyhradzuje právo upraviť titulok a vykonať potrebnú jazykovú a štylistickú úpravu prijatých príspevkov. Spresňujúce podmienky pre prispievateľov sú dostupné na www.biblica.sk.

Časopis je registrovaný a abstrahovaný v Atla Religion Database, EBSCO, *New Testament Abstracts* ISSN 0028-6877, *Old Testament Abstracts* ISSN 0364-8591 a SCOPUS.

S povolením Arcibiskupského úradu v Bratislave zo dňa 3. júna 2014

Prot. N. 2229/2014

Studia Biblica Slovaca

Printed in Slovakia, 12/2024

Vychádza dvakrát do roka.

Cena: 9 €

ISSN 1338-0141

e-ISSN 2644-4879

EV 3744/09

RECENZIE – REVIEWS

BRAULIK, Georg – LOHFINK, Norbert: *Die Rhetorik der Moserede in Deuteronomium 1 – 4* (Österreichische biblische Studien 55), Berlin et al.: Peter Lang, 2022. 212 s. ISBN 978-3-631-87348-9.

Vedecká monografia *Die Rhetorik der Moserede in Deuteronomium 1 – 4* je 55. zväzkom známej rakúskej biblickej edície *Österreichische Biblische Studien*, ktorej editorom je vychýrený expert na Deuteronomium profesor Georg Braulik a ktorej vydavateľom je dnes už celosvetovo známe vydavateľstvo Peter Lang. Monografia svojím obsahom, zameraním i cieľom nadväzuje na 53. zväzok tej istej edície, v ktorom sa svetoznáma dvojica expertov na Deuteronomium benediktín Georg Braulik a jezuita Norbert Lohfink zaoberala a skúmala jazyk a literárnu formu Knihy Deuteronomium ako celku¹. Miroslav Varšo vo svojej recenzii predstavil knihu podrobnejšie². Tu recenzovaný 55. zväzok edície pochádza z rúk dvojice spomenutých výnimočných znalcov Deuterómia, z ktorej druhého v alfabetickom poradí jezuitu Norberta Lohfinka si Boh povolal k sebe ako prvého, a to 23. 9. 2024 – presne na začiatku jesene tohto roka, v jeho 96. roku života³.

¹ BRAULIK, Georg – LOHFINK, Norbert: *Sprache und literarische Gestalt des Buches Deuteronomium. Beobachtungen und Studien* (ÖBS 53); Berlin et al.: Peter Lang, 2021.

² VARŠO, Miroslav: Recenzia Braulik, Georg – Lohfink, Norbert, *Sprache und literarische Gestalt des Buches Deuteronomium. Beobachtungen und Studien* (ÖBS 52), *StBiSl* 14/1 (2022) 115-122.

³ P. Norbert Lohfink SJ in München verstorben [online], [cit. 23-10-2024]. Dostupné: <https://www.jesuiten.org/news/p-norbert-lohfink-sj-in-muenchen-verstorben>.

Monografia predstavuje úvodný prehľad prvej Mojžišovej reči ako celku. Nejde teda o komentár po veršoch, ale o výskum rétorickej dynamiky tejto Mojžišovej reči, ktorá zaberá takmer celé štyri kapitoly. Ako píše autori v úvode: „Na naše vlastné prekvapenie sme si pomaly uvedomovali, že sa pozeráme na rétorické majstrovské dielo. Mojžiš otvára deň svojej smrti prvotriednou rečou. Jeho poslucháči – celý vtedajší zhromaždený izraelský ľud – sú vtiahnutí do udalostí tohto veľkého dňa, v ktorom večer Boh dovolí rečníkovi z rána, aby sa sám pozeral z vrcholu hory na celú zasľúbenú krajinu, ktorú má Izrael čoskoro dostať za svoju zem, a potom ho vezme k sebe do smrti“ (s. 5).

Keďže Mojžišova prvá reč nebola doposiaľ „preskúmaná z hľadiska rétoriky podľa všetkých pravidiel tohto umenia... [preto sa autori] pokúsili predložiť skutočne dôkladnú analýzu textových faktov, z ktorej napokon vznikla celá kniha“ (s. 5). Monografia je dôkladnou synchronnou analýzou textových faktov bez hypotetických predlôh dejín textu. Za zmienku stojí dôraz, ktorý autori dávajú na akustickú stránku rétoriky. Bez nej sa seriózna rétorika nezaobíde a v prípade už mŕtvej biblickej hebrejčiny zostane táto stránka rétoriky iba čiastočne známa⁴, a to vďaka kantilačnej technike písania masoretského hebrejského textu. Braulik sa tejto problematike podrobne venoval v predchádzajúcich štúdiách, z ktorých v predloženej monografii autori predkladajú iba výsledky.

Knihá má dve podstatné časti. V prvej sa skúma Mojžišovo rozprávačské umenie v pohľade na minulosť v 1,6–3,29 (s. 9 – 129), kým v druhej časti je výskum upriamený na rétoriku Mojžišovej reči pred celým Izraelom v 4,1–40 (s. 131 – 194), zameranej na súčasnosť. Záverečná kapitola monografie je zaujímavá svojimi konklúziami (s. 195 – 198). Po nej nasleduje zoznam použitej literatúry (s. 199 – 206) a register citovaných autorov (s. 207 – 208), po ktorom vydavateľ vložil zoznam všetkých monografií z edície *Österreichische Biblische Studien* (s. 209 – 212).

Knihá Deuteronomium obsahuje 22 Mojžišových rečí, ktoré zodpovedajú počtu hebrejskej abecedy a ktoré v podstate tvoria skoro celú knihu (s výnimkou kapitol 31 a 34 a občasných vstupov rozprávača). Tieto Mojžišove reči majú rôznu dĺžku, pričom monografia sa po stránke obsahu zaoberá len prvou z nich.

⁴ Na problematiku akustickej stránky iného (mŕtveho) biblického jazyka – biblickej gréčtiny – upozornil Pavol Farkaš v štúdiu v tomto zväzku časopisu: Apoštol Pavol pred členmi veľrady v Sk 23,1-5. Interpretácia biblického textu: Rétoricko-intonačný aspekt, *StBiSl* 16/2 (2024) 248-255.

Ide o tú, ktorá sa nachádza v Dt 1,6–4,40 a ktorá súčasne tvorí takmer celý obsah prvej zo štyroch hlavných častí knihy (s. 9).

Rozdelenie monografie na dve časti kopíruje obsah i delenie veľkej debutovej Mojžišovej reči na dve nerovnako veľké textové jednotky. V prvej časti (1,6–3,29) robí Mojžiš prehľad predchádzajúcich dejín s výberom udalostí, ktoré sú rozhodujúce preto, aby ich pripomenul práve v deň Deuteronómia, ktorý nastáva, najprv retrospektívne a potom v druhej časti (4,1–40) jeho reči nasleduje výhľadový úvod do nadchádzajúcich udalostí toho istého dňa.

Obe časti monografie majú po tri kapitoly, v ktorých sú dve časti Mojžišovej reči podrobené literárnej analýze na rozličných úrovniach. Autori v nich odkrývajú sofistikovanú rétorickú kompozíciu Mojžišovej reči a jej fascinujúcu textovú, obsahovú a literárnu kompaktnosť a eleganciu. Nejde však o samoúčel rétoriky. Autori poukazujú jednak na viacnásobný význam Mojžišovej reči, ktorá slúži na formálne otvorenie všeobecného zhromaždenia ľudu na uzavretie zmluvy a predstavenie jej obsahu a jednak na jej náučný rozmer pre zhromaždenie v tom, že Mojžišova reč im má pomôcť pochopiť dokument zmluvy, ale aj nasledujúce kapitoly v knihe (porov. Dt 5–28, s. 195).

Prvá časť začína kapitolou zameranou na naratívnu analýzu Mojžišovho rozprávania v 1,6–3,29 (s. 11 – 74). Autori rozlíšili desať analytických rovín. Skúmajú napríklad jedinečné Mojžišovo rozprávanie v 1. os. sg., syntaktické špecifiká sloviess, fabulu a jej vypracovanie, dramaturgiu rozprávania, zoskupenia menších rečí po kompozičnej stránke, alebo Mojžišovu vinu ako hnaciú silu dynamiky príbehu a pod. Druhá kapitola (s. 75 – 93) naopak pomerne podrobne analyzuje medzitulky rozprávača (2,10–12.20–23; 3,5[?].9.11.13–14). Tretia kapitola (s. 93 – 129) sa zaoberá ďalšími formami jazykového prepojenia ako sú napríklad rámcujúce prvky, jazykové signály, ktoré majú vďaka svojej opakovanosti charakter leitmotívov, či leitmotívy, ktoré predstavujú samostatné systémy usporiadania medzi sebou, ďalšie sekundárne štruktúry textu, ktoré prebiehajú popri nich a podporujú ich. Napriek podrobnej analýze si autori nenárokujú na úplnosť všetkých jednotiacich elementov (porov. s. 93).

Druhá časť monografie je upriamená na druhú časť Mojžišovej reči, v ktorej sa Mojžiš obracia na zhromaždenie celého Izraela, aby mu odovzdal vedenie Izraela. Druhá časť sa začína štvrtou kapitolou monografie (s. 131 – 137) a zaoberá sa literárnymi prepojeniami medzi druhou časťou Mojžišovej reči (4,1–40) s jej prvou časťou (1,6–3,29). Piata kapitola (s. 139 – 178) sa zaoberá štruktúrou vv. 4,1–40 (s. 179 – 194). V tejto kapitole je okrem iného pozoruhodné aj odôvodnenie a rozdelenie tejto časti na dva typy štruktúr. V dvojdielnej

štruktúre je dôraz položený najprv na parenézu o zákone (vv. 1-8) a potom je parenéza zameraná na hlavné prikázanie (vv. 9-40, s. 146 – 154), kým v trojdielnej štruktúre medzi úvodom (vv. 1-8) a záverom (vv. 32-40) sa nachádza stredová perikopa, v ktorej dominujú slovesá „prejsť“ עבר (cez Jordán) a „vziať do vlastníctva“ ירש (zem), (vv. 9-31). Súčasne autori kompetentne a odvážne diskutujú aj odôvodnenosť, resp. slabiny iných typov významných štruktúr navrhnutých učencami (K. Baltzer, D. J. McCarthy, S. A. Geller, J. Taschner, C. T. Begg, E. Otto, s. 162 – 178). V poslednej šiestej kapitole (s. 179 – 194) autori predkladajú ďalšie zjednocujúce jazykové prvky Dt 4. K takýmto leitmotívovým prvkom radia niektoré špecifické slovesá, substantíva, či slovné spojenia, pomenovania Boha i tzv. „kontinuálny posun horizontu“, ktorý súvisí s oboma navrhovanými štruktúrami textu, ale nie je s nimi identický.

V záverečnej kapitole s názvom Rétorické ciele autori pozoruhodne zrealizovali to, čo zdôrazňoval Mojžiš v Dt 4, keď vysvetľoval dôležitosť Horebu. Nerobili sumár analyzovaného, ale prostredníctvom Mojžiša obrátili pozornosť čitateľa na dôležitosť Desatora a zmluvy. Mojžiš chcel v 4. kapitole „predovšetkým vopred objasniť dva aspekty: výklad začiatku Desatora, spojený so správnym chápaním Boha, a prorocké rozšírenie podmienených požehnaní a prekliatí v Tóre na neskoršiu históriu, ktorá napriek nim uznáva možné obnovenie Božieho milosrdenstva s Izraelom do budúcnosti“ (s. 195).

Braulik a Lohfink argumentovali, že Mojžišovi poslucháči nie sú iba exodová generácia putujúca púšťou, ale sú to tí, čo neodpadli od Pána a majú sa stať učiacimi sa i učiteľmi. Žiadna takáto generácia nesmie zabudnúť na udalosti a slová z teofánie a „predovšetkým má odovzdávať trvalú bázeň pred Pánom“ (s. 196). To je predpokladom a základom Desatora, ktoré Izraelu sprostredkoval Boh sám a ktoré ho zaviazal zachovávať vo svojej zmluve. Rovnako pozoruhodná je autormi odkrytá Mojžišova argumentácia o tom, že zákaz vyobrazovania Boha úzko súvisí so zákazom cudzích bohov a keďže Boha Izraela nikto nikdy nevidel, žiadne obrazy pozemských viditeľných skutočností ho nemôžu predstavovať (s. 197). Navyše údajné obrazy JHVH sú preto iba kultovými predmetmi cudzích bohov, ktorých uctievanie je Izraelu výslovne zakázané, pretože Izrael má priamy vzťah s JHVH prostredníctvom svojich dejín oslobodenia z Egypta. Preto Mojžiš výslovne popiera božskosť kultových obrazov (s. 197).

V monografii badať, ako autori stavajú na svojich mnohých a znamenitých predchádzajúcich štúdiách, ktoré síce necitujú (čo by možno sťažilo čítanie), ale z ktorých predkladajú kľúčové argumentačné kroky a závery s tým cieľom, aby

vyzdvihli premyslenú teologickú koherenciu v dvoch častiach prvej Mojžišovej reči. Recenzent môže iba žasnúť nad množstvom poznania autorov v predmetnej problematike a nad súvislosťami, ktorých výsledkom je odkrytie jedinečnosti jediného pravého Boha a jeho vzťahu s Izraelom. Preto recenzent ako učiaci sa môže a chce vyjadriť poďakovanie za výsledné dielo velikánov Braulika a Lohfinka, ktorým obohatili synchronný výskum Mojžišovej rétoriky. To, že kurzíva v kapitolách 1, 3 a 4 je trochu iná ako kurzíva v kapitolách 2, 5 a 6, je asi nechcená typografická variácia a s obsahovou brilantnosťou Mojžiša, ktorú rovnako brilantne podkryla dvojica výnimočných znalcov Deuteronomia, je absolútne zanedbateľná. Avšak monografia o rétorike prvej Mojžišovej reči v Deuteronomiu zostane absolútne nevyhnutná pre ďalší výskum Dt 1–4.

Blažej Štrba
Univerzita Komenského v Bratislave
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta
Samova 12
949 01 Nitra
Slovenská republika

NOWAK, M. Wojciech, EC: *Pustynia. Biblijne mijsce spotkania s Bogiem*, Krakow: Wydawnictwo Benedyktynów Tyniec, 2019. 399 s. ISBN 978-83-8205-306-7.

Púšť je v Biblii miestom, kde sa udiali dôležité momenty dejín spásy. V nej sa zjavuje Božie slovo, v nej môže človek stretnúť Boha, v púšti Boh dáva Izraelu svojich desať slov – Dekalóg. V tichu kamaldulskej pustovne dozrievalo táto biblická monografia M. Wojciecha Nowaka, vypracovaná pod vedením prof. T. M. Dąbeka, OSB. Autor, sám žijúci v pustyni – pustovni – v púšti, študuje tému púšte z rôznych pohľadov, vychádzajúc z biblických textov. Predovšetkým študuje tie texty, ktoré hovoria o púšti a o pobyte či prebývaní ľudí v púšti, ktorých Boh povolával, aby splnili určité poslanie, alebo ktorí sa v púšti ukrývali a tam sa mohli stretnúť s Pánom, Bohom Izraela. Púšť v Biblii vidí ako miesto, kde Boh pripravoval ľudí na ich zapojenie do plánu spásy, ktorá sa týkala tak ľudu Izraela, ako aj celého ľudstva.

Podľa autora, hoci je téma púšte v Biblii častá, jej štúdiu a doceneniu jej úlohy v dejinách spásy sa nevenuje dostatočná pozornosť. Východiskovými podnetmi pre jej rozsiahle štúdium boli základné práce významných poľských

Obsah

Štúdie

Emanuel Tov

Božie mená. Rôzne prístupy a postupy písania v Kumránskych zvitkoch 133-158

Joël André MINSI ENDOMO

Gn 9,18-29 a opitosť rodičovskej alebo božskej postavy predznačujúca budúcnosť ich potomstva 159-194

Jan Joosten

„Kráľ Sehon, ktorý sídlil v Hesebone.“ Textový problém v Nm 21,34 a v paralelách 195-200

Tomasz Koszarek

Štruktúra a poetické prvky Joatamovej reči (Sdc 9,7g-20) 201-229

Lionel Goh Yeh Cheng

Ἄγνωτα v Múd 14,22 230-247

Pavol Farkaš

Apoštol Pavol pred členmi veľrady v Sk 23,1-5. Interpretácia biblického textu: Rétoricko-intonačný aspekt 248-255

Helena Panczová

Životodarný „vietor nad vodou“. Sémantika slovies ζωογονέω a ζωοποιέω od gréckych mýticko-filozofických predstáv po „Ducha Svätého, Oživovateľa“ a patristická diskusia o Gn 1,2c 256-274

Abstrakty a recenzie 275-285

Správy a oznamy 286-292

Contents

Treaties

Emanuel Tov

Divine Names: Different Approaches and Writing Procedures
in the Qumran Scrolls 133-158

Joël André MINSI ENDOMO

Gen 9:18-29 and the Drunkenness of a Main Parental or Divine Figure
Entailing the Future of Their Filial Entities 159-194

Jan JOOSTEN

“King Sihon, Who Dwells in Heshbon”: A Textual Problem
in Num 21:34 and Parallels 195-200

Tomasz KOSZAREK

The Structure and Poetic Elements of Jotham’s
Speech (Judg 9:7g-20) 201-229

Lionel GOH YEH CHENG

Ἄγνοια in Wis 14:22 230-247

Pavol FARKAŠ

The Apostle Paul before the Members of the Council in Acts
23:1-5: Interpretation of the Biblical Text – Rhetorical
Intonational Aspect 248-255

Helena PANCZOVÁ

The Life-Giving “Wind over Water”: The Semantics of the Verbs ζωογονέω
and ζωοποιέω from Greek Mythico-Philosophical Ideas to the “Holy Spirit,
Giver of Life” and the Patristic Debate on Gen 1:2c 256-274

Abstracts and Reviews 275-285

Communications and References 286-292